THE FOUNTAIN MOTIF IN FAIRY TALES

Daniela Ionescu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The main spiritual means by which man communicates himself to others and others communicate themselves to him, as complementary sense and feeling sources, is the word. By word people strengthen their common humanity, transmitting this strength to each other by their distinctiveness. The one who communicates the water of his/her life by word is himself/herself not only a source of this water, but is also thirsty to fill with different waters, others' water, by listening to their word. People fill each other spiritually out of an ancestral need of communication sowed in the soul by the divine triune love. Man himself is a source of living water by that he gives himself to another to fill that one to whom he gives himself by word. Thus, fairy tales are made of words which make present symbols and experiences. They are needed by the age of childhood and not only by children alone, because they are an arch over time, sources of human creative imagination.
The fairy tale fount symbolizes most of all the source of life, the passage of time, purification, trial. It is itself the source of fairy tales.

Keywords: fairy-tale, experience, fountain, water, spiritual means

În zborurile vieţii trecătoare, fiecare om năzuieşte spre adâncul pur al candorii copilăriei sale, regăsindu-se de cele mai multe ori în surâsul unui copil, reînvăţând copilăria şi prin basmele şi poveştile în care binele este întotdeauna victorios.

Dar şi poveştile se desprind din adevăr.

Cum adevărul primordial a fost revelat, ne gândim că povestea are ca temelie realitatea de cele mai multe ori idealizată.

Fântâna, nu ca motiv, ci ca o realitate conturată prin ceea ce s-a scris sub inspiraţie divină, apare în Sfânta Scriptură, în cartea „Facerea", capitolul 24, intitulat „Căsătoria lui Isaac". Astfel, sluga lui Avraam, trimisă de acesta sa-i găsească soţie fiului său, Isaac, poposeşte la o fântână, locul de unde seara, femeile ieşeau pentru a scoate apa. Aici o întâlneşte pe Rebeca, cea care-i va deveni soţie lui Isaac:"Iată, eu stau la fântână şi fata căreia eu îi voi zice când va veni să scoată apa: dă-mi să beau puţină apă din urciorul tău. Iar ea îmi va zice: bea şi tu şi cămilele tale le voi adăpa, aceea să fie femeia pe care Domnul a rânduit-o pentru Isaac, robul său şi fiul stăpânului meu…" (Facerea 24, 43-44)[1]

[1] Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București;

Tot în cartea „Facerea”, în capitolul 29 intitulat „Iacov la Laban”, se întâlneşte fântâna, proprietate a mai multora căci apa trebuia să fie împărţită echitabil, ca element de întâlnire între Isaac, fiul lui Avraam şi Rachela, viitoarea sa soţie.

Dacă Vechiul Testament relatează rolul fântânii în vieţile unor persoane biblice importante pentru istoria omenirii, în Noul Testament, izvorul vieţii veşnice şi al fericirii absolute ni se dăruieşte prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Care instituie nădejdea refacerii în har a omului căzut în păcatul primordial, prin puterea de a depăşi stările de iraţionalitate care bântuie de cele mai multe ori vieţile oamenilor.

Lângă o fântână, Iisus, ostenit de călătorie, se aşază şi vorbeşte cu o femeie samarineancă spunându-i: ”Oricine bea din apa aceasta va înseta din nou. Dar cel ce va bea din apa pe care i-o voi da Eu, nu va mai înseta în veac, căci apa pe care i-o voi da Eu se va face în el izvor de apă curgătoare spre viaţa veşnică”. (Ioan 4, 13-14)[2] „Acela ce crede întru Mine, precum a zis Scriptura, râuri de apă vie vor curge din pântecele lui” (Ioan 7, 38)[3] mai spune El, adică apa vie este „darul cel mult şi din destul al Duhului; că acest fel este Duhul, în care suflet va intra şi în care va şedea, îl face pe el de izvorăşte mai cu îndestulare decât tot izvorul”.[4]

În Apocalipsa Sfântului Ioan „fântana adâncului” este imaginea iadului întunecos şi indezirabil. „Şi a deschis fântâna adâncului şi fum s-a ridicat din fântână, ca fumul unui cuptor mare şi soarele şi văzduhul s-au întunecat de fumul fântânii”.(Apocalipsa 9, 2)[5]

Dumnezeu este izvorul suprem al dragostei care se revarsă peste noi îmbrăcându-ne în harul ce se răspândeşte prin puterea credinţei.

Principalul mijloc spiritual prin care omul se comunică altora şi alţii se comunică lui ca izvoare complementare de sensuri, de simţiri, este cuvântul prin care oamenii îşi întăresc umanitatea comună, comunicându-şi această întărire prin faptul că sunt distincţi. Cel ce-şi comunică apa vieţii sale prin cuvânt este el însuşi nu numai izvor al acestei ape, ci şi însetat de a se umple din fântâni deosebite, de apa acelora, prin ascultarea cuvântului lor. Oamenii se adapă spiritual unii pe alţii prin cuvinte din nevoia ancestrală de comunicare, sădită în suflet din iubirea intratreimică divină. Omul însuşi este un izvor de apă vie, prin faptul că se dă pe sine însuşi şi adapă pe cel căruia i se dă prin cuvânt. Iar poveştile sunt alcătuite din cuvinte care actualizează simboluri şi trăiri. De ele are nevoie vârsta copilăriei şi nu numai, fiindcă sunt arc peste timp, izvoare ale imaginaţiei creative omeneşti.

Fântâna din poveşti simbolizează de cele mai multe ori izvorul vieţii, trecerea, purificarea, încercarea. Ea însăşi este izvorul poveştilor.

„Ierusalimul ceresc” este izvorul vieţii în paradisul renăscut iar toiagul lui Moise cu care a lovit stânca a făcut să ţâşnească un izvor în pustiu, fapt ce din nou simbolizează sângele ce a curs la răstignirea Mântuitorului.

---

[2] idem
[3] idem
[4] Sfântul Teofilact, „Comentar la Evanghelia de la Ioan”, Editura Pelerinul roman, Oradea, 1998;
[5] Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti;

În concepţia antică despre lume este puţul de intrare în infern sau în „apele adâncurilor” care adăpostesc forţele oculte.

În Islam, puţul zidit de formă pătrată, este simbolul Paradisului.

Reprezentările din creştinismul timpuriu înfăţişeaza puţurile cu izvor ale grădinilor din care izvorăsc patru râuri.

Apa, element dătător de viaţă, este asociată cu Botezul şi cu sângele Mântuitorului răstignit.

Credinţa în puterile tămăduitoare ale apei izvorâte din pământ îşi are rădăcinile în cultul preistoric şi antic al izvoarelor care, în multe culturi, sunt cunoscute ca locuri sacre, avându-se în vedere faptul că apa fertilizatoare nu cade numai sub formă de ploaie, ci poate veni şi din pământ, ca apă a adâncurilor oferită de zei subpământeni. Este cazul izvoarelor fierbinţi sau calde, a căror apă termală are efecte tămăduitoare datorită conţinutului de minerale. Aici erau mereu venerate nimfele izvoarelor sau alte zeităţi.

În tradiţia greacă şi în cea română există sărbătoarea izvoarelor Fontinalia iar la celţi şi germanici, în prim plan se situează figuri feminine, adesea în triade, asociate și cu ideea de fertilitate, procreere și căsătorie.

În China şi în Japonia, lângă izvoare se aflau deseori mici sanctuare.

La populaţiile maya din peninsula Yucatan, puţurile fântânilor erau locuri sacre realizate din roci pentru jertfe.

În literatura chineză veche, fântâna a fost asociată cu erotismul şi cu sărbătoarea îndrăgostiţilor din a şaptea zi a celei de a şaptea luni.

În cultura tradiţională, fântâna simbolizează sursa vieţii, originea puterii, graţiei, cunoaşterii, inspiraţiei, geniului, este sursa apei vii care dă viaţă, vindecă şi asigură creşterea tuturor speciilor.

Apa de izvor este simbolul purităţii iar cea neîncepută se folosește mai mult la rituri de purificare.

Fântânile sunt şi simboluri ale maternităţii, asociate cu divinităţi feminine cum ar fi: nimfe, rusalce, nereide.

Este destul de des întâlnit motivul metamorfozei fetei într-un izvor în mitologia şi în legendele antichităţii, cum ar fi de pildă, povestea frumoasei Byblis din „Metamorfozele” lui Ovidiu.

După constatările psihologiei abisale, în basme ca şi în vise, fântânile devin locuri de pătrundere în universurile tainice ale vieţii oamenilor ca şi în cele ale inaccesibilului şi sunt asociate cu reprezentările simbolice ale băii purificatoare, ale băutului din izvoarele vieţii şi ale potolirii setei de cunoastere supremă.

Motivul fântânii este foarte des întâlnit în basme. Astfel, există fântâna – ochi deschis către cer sau cea care uneşte lumea diurnă cu adâncurile necunoscute ale pământului.

În esenţă, fântâna este un recipient inepuizabil, un spaţiu de captare a izvorului ce întruneşte sensurile căutării şi ale victoriei.

În mitologia românească, apa vie izvorâtă din fântâni era o substanţă mirifică ce încheia judecata în cetele de păstori. Ea, însă, nu se poate confunda cu apa vie din poveşti. Cel ce trebuia

judecat era trimis să aducă o galeată de apă vie de izvor in care timp era judecat şi condamnat la pedeapsă conform obiceiului pământului.

Basmul este, fără îndoială, poezia dorinţelor împlinite, o evadare din îngrădirile realităţii cotidiene pentru că, în interiorul lui, se împlinesc visele şi năzuinţele cititorilor spre o viaţă împlinită, fericită. Sedimentarea elementelor specifice în substanţa naraţiunii armonizează conturul ei, determinând transmiterea mesajului prin complexitatea simbolurilor.

La fraţii Grimm se întâlneşte fântâna ca tăinuitoare a darurilor şi împlinirilor vieţii („Prinţul fermecat") căci fata de împărat îşi găseşte aici alesul inimii sau fântâna ca izvor al bucuriei, al veseliei, al împăcării, umbrit uneori de absenţa binelui pe traiectoria faptelor ca în „Cele trei fire de aur ale lui Scaraoţchi" şi nu în ultimul rând fântâna izvorâtoare de apă vie, tămăduitoare, la care se ajunge cu foarte mari eforturi, astfel încât să se poata sublinia legătura dintre aflarea izvorului cu apă vie şi benefica lipsă de trufie armonizată cu bunătatea personajului. Fântâna este, în cazul de faţă, o încercare în urcuşul vieţii dar şi un simbol al lui.

În tradiţiile româneşti, cel care sapă o fântână dobândeşte mântuirea sufletului. Motivul apare şi în balada „Mânăstirea Argeşului": în locul în care se prăbuşeşte trupul lui Manole se iveşte o fântână lină. Simbolul sintetizează aici sensurile cunoaşterii pe care o implică actul creaţiei şi pe cele ale eliberării meşterului de sub teroarea crimei săvârşite.

În basmul românesc există o preferinţă pentru elemente care-i definesc idealul etic şi orizontul spiritual. Rezonanţa lui specifică se manifestă şi la nivelul organizării stilistice a discursului narativ.

Regina Maria a României este autoarea unui gen aparte de povestiri care au fost numite şi „basme în cheie majoră" în care elementele de basm tradiţional se împletesc cu cele ale basmului modern şi în care apare frecvent motivul fântânii.

În „Insula şerpilor" unele dintre personaje vin din ţări îndepărtate unde fântâni de argint povestesc tainele îndrăgostiţilor iar în palatul împărătesc cu şapte săli se află o fântână cu apă albastră, scânteietoare, ale cărei izvoare se înalţă către tavanul ce abia se zăreşte. Acesta este izvorul dătător de viaţă şi de lumină în viaţa omenească, izvorul bucuriei nealterate, nesecate, izvorul nădejdii şi, sugestiv, izvorul ce se află în mijlocul unei săli negre este o fântână arteziană care izvorăşte tocmai dintr-o sală zidită cu piatră neagră. Povestirea despre fântână se realizează în întunericul unei peşteri pline de şerpi deci, izvorul fântânii nu poate fi altceva decât speranţa niciodată pierdută spre luminarea vieţii, spre împlinirea rostului omului pe pământ, spre cunoaşterea şi dragostea de frumos, de adânc şi de înalt, de libertate, de tot ceea ce defineşte adâncul frumuseţii create spre înţelegeri superioare, spre pătrunderea în tainele infinite al Adevărului absolut.

În „Sămânţa înţelepciunii", apa limpede şi răcoroasă ce izvorăşte de la o fântână dăruită de Dumnezeu ca o binecuvantare pentru pustietate nu este altceva decât izvorul vieţii veşnice în mijlocul deşertăciunilor lumeşti. Dumnezeu dăruieşte lumii izvoarele pentru adăparea ei din Izvorul frumuseţii şi al credinţei.

În povestea lui Harap-Alb a lui Ion Creangă fântâna devine o capcană. Ispitit de Spân, prinţul inocent coboară în fântână, de unde nu mai poate ieşi fără ajutor. El îşi pierde rangul şi devine sluga celui care îl va salva, tocmai pentru că nu este pregătit pentru o astfel de aventură.

Intrarea în fântână reprezintă una dintre primele probe ale personajului aflat în drumul lui de iniţiere.

Tot la Ion Creangă întâlnim fântâna ca încercare atunci când, în „Fata babei şi fata moşneagului", ea cere ajutorul trecătorilor spre a fi curăţată.

În „Fântâna tinereţii" a lui Mihail Sadoveanu, însă, din izvorul de sub arcul stâncii, cu o lumină de aur la baza lui, şerpuieşte o apă blândă din care dacă cineva bea, devine din nou tânăr. Iubirea de viaţa pământească neîmplinitoare a fericirii, a determinat-o pe bătrâna Glafira să bea prea multă apă astfel încât ea nu a revenit la vârsta tinereţii aşa cum şi-ar fi dorit, ci la cea a copilăriei, pierzandu-şi rostul vieţii liniştite de până acum.

Motivul fântânii a generat şi tema scormonirii în adâncuri ca simbol al cunoaşterii.

Relaţia dintre folclor şi literatura cultă în ceea ce priveşte tema abordată se concretizează prin fundamentarea unei realităţi sensibile a vieţii spirituale, prin interferarea schimburilor de valori şi pentru stabilitatea mesajului artistic, ca acesta să ajungă la inimile cititorilor.

BIBLIOGRAFIE

1. Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucuresti;
2. Sfântul Teofilact, „Comentar la Evanghelia de la Ioan", Editura Pelerinul Român, 1998;
3. Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru Stăniloae, „Iubirea creștină", Editura Porto-Franco, Galaţi, 1993;
4. Ovidiu Bârlea –„Poetica folclorică", Editura Univers, București, 1979;
5. George Călinescu-„Estetica basmului", Editura pentru literatură, 1965;
6. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, Dicţionar de simboluri literare, Editura Artemis, București, 1994;
7. Ivan Evseev, „Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale", Editura Amarcord;
8. Michael Ferber, Dicţionar de simboluri literare, Cambridge University Press, Editura Cartier;
9. Mihai Pop și Pavel Ruxandoiu-„Folclor literar românesc", Editura didactică și pedagogică, București, 1978;
10. Ion Talos-„Gândirea magico-religioasă la români", Editura Enciclopedică, 2001;
11. Elena Niculita Voronca, „Datinile și credinţele populare românești adunate și așezate în ordine mitologică", vol. II, Ed. Polirom, 1998;
12. Romulus Vulcanescu-„Mitologie romană", Editura Academiei RSR, 1985;
13. Maria, Regina României-Povești, Editura Arania, Brașov, 1991;
14. Mihail Sadoveanu-„Cincizeci de povestiri", Editura Minerva, Buc., 1984;